

Kimnach Károly naplójából

Kimnach Károly (1821–1901) ősei a protestáns üldözések elől vándoroltak Németországból hazánkba, a XVIII. sz. elején. Dédapja és nagyapja pozsonyi városi építőpallér, édesapja a budai városi tanács építómestere volt. Kimnach Károly 1842-ben ügyvédi vizsgát tett és Buda közigazgatásának kötelékébe lépett mint „tiszteletbeli tollnok”. Nyugalmozott székesfővárosi pénztári ellenőrként ment nyugdíjba. Naplóját 1841-től 1899-ig vezette. A 3 kötetes, gótbetűs napló ezer oldalnál hosszabb. Az itt közölt részleteket dédunokája Magirius Gyuláné Dörre Erzsébet válogatta és fordította. (Szerk.)

Szent István napja 1860

Mind észrevehetőbb lett az önállóságáért küzdő nemzeti áramlat. A légkör egyre nyugtalanabbá vált. Mindez eleinte csak jelentéktelen külsőségekben mutatkozott meg, mint pl. a kanászkalpok, a fokossal ellátott hosszú botok hordása. A nemzetellenes kormány érezte, hogy kezei meg vannak kötve, nem volt képes erőszakkal szembeszegülni ennek a látszólag veszélytelen sürgés-forgásnak. Engedték, hogy a vízfolyás patakává, folyóvá, folyammá nőjön azzal fenyegetve, hogy mindent magával ragad. Ilyen tünetek között közeledett a Szent István-napi ünnep, melyen az agg hercegprímás Sátowszky pontifikálta a főpapi misét. A résztvevőknek nemzeti díszruhában kellett megjelenniük. Én is csináltattam magamnak egy elegáns fekete öltönyt, amely karddal, kucsával, kócsagtollal együtt igen sokba került (280 forint). Még sohasem láttam Szt. István-napi körmeneten ilyen méreteket. Ezek vettek részt, ugyancsak ezek nézték. A díszmagyarba öltözött urak és asszonyok pompás látványt nyújtottak, míg a német tisztviselők frakkban vagy sötétzöld egyenruhában szinte komikusnak látszottak. Az ünnepség befejezése után, amikor az öreg prímás ezüsttel díszített pompás fogatán a Zsigmond kápolnából várbeli palotájába hajtattott. Kocsija mellett jobbról és balról egy-egy ezüstsínórozású huszár lovagolt, a kocsin hátul pedig két, drága ruhába öltözött ifjú állt, akik hatalmas, selyemből készült zászlókat lobogtattak. Megrázó élmény volt, amikor az agg prímás palotája erkélyén megjelent és *áldást* osztott az összegyűlt tömegnek, mialatt több ezer hang énekelte a himnuszot. Ettől a naptól kezdve nem lehetett az utcán, a szalonokban mást látni, mint magyaros öltözékeket: atillát, zekét, Zrínyi-, Thököly-viseletet stb. Az öltözéket sarkantyús csizma és csinos kalap egészítette ki.

A nemzeti megmozdulások idején *Als Dorf Károly* vette át a pest-budai német színpad vezetését. Jeles együest állított össze. Az operának kitűnő erői voltak, igazi műélvezetet nyújtottak. Als dorfer rajongott a színházért ritka színvonalas előadásokat rendezett. E kedvtelése nagy áldozatokba került, ehhez a pénzt dr. Joh. Nep. Heinrich adta, aki az összeget biztonsági okból Als Dorf saját tulajdonára, a tabáni Rácfürdőre telekkönyvileg betábláztatta. Amikor Als Dorf rengeteg adóssága miatt kötelezettségeinek már nem tudott eleget tenni, lemondott az igazgatóságról. A Rácfürdő a hitelező tulajdona lett, aki később világfürdővé alakította át és ezáltal a nagyon értékét 1 milliónál többre növelte.

Nyugtalan politikai helyzet, kolerajárvány, 1866

A politikai helyzet tarthatatlannak látszott. A nép elégedetlen és bizalmatlan volt, valaminek történnie kellett. Suttogtak a király megkoronázásáról is, de ezt senki sem vette komolyan. Az elmúlt 10 év tapasztalatai eléggé megmutatták, hogy az ígéreteknek nincs biztos alapjuk, az udvar már nem sokáig lesz képes ellenállni a nemzet jogos követeléseinek.

Ilyen nyugtalan légkörben terjedt el az a hír a testvérvárosban, hogy Budán, az ún. Rácvárosban (Tabán) fellépett a kolera, s a járvány már sok áldozatot követelt. De megállapították, hogy az éretlen gyümölcsök mértéktelen fogyasztása okozta a betegséget, így a dolog nem

annyira nyugtalanító, mint ahogyan beszélük. De augusztus 10-e óta már 81 megbetegedést tartottak nyilván, melyek között halálesetek is előfordultak. Az egészségügyi hatóság intézkedett a járvány elterjedésének megakadályozására. Felszólították a hivatalokat és a lakosságot, hogy a legszigorúbban tartsák be az előírásokat.

Tagadhatatlan, hogy a koleraveszély közepette élünk. A naponta csaknem óránként vonuló halottas menet és az állandó harangkongás annyira megrázta a lakosságot, hogy sokan ki sem mertek mozdulni otthonukból. Még az erős idegzetűek is nehezen viselték e borzalmakat. Sétálni indultunk a zöldbe, a Svábhegy lábához, de a folytonos harangozás, az előttünk elhaladó 6–7 halottaskocsi olyan megrázóan hatott ránk, hogy megfordultunk és haza lovagoltunk. Ki lehetett ebben a gyászos időszakban biztos abban, hogy családját egészségben találja?

A járvány még javában tartott, mikor a közönség megnyugtatóására a harangozást, majd a temetési menetet kísérő lélekharang megszólaltatását is megtiltották a hatóságok. Ez a lakosságot kímélő intézkedés volt, legalább nem kellett minden pillanatban a halálra gondolni.

A budai közúti vasút (1870. szeptember 11.)

Mindenki örült, amikor felmerült az a gondolat, hogy Buda és messzire nyúló elővárosai – Tabán és Óbuda – között állandó összeköttetést hoznak létre. Remélték, hogy a városrészek közötti olcsó és rendszeres személyforgalom fellendíti az áruforgalmat, a kereskedelmet is. A lakosság élénk érdeklődése, részvétele, az adott utazási lehetőségek zsúfoltsága bizonyították a közúti vasút szükségességét. De az utópisztikus remények, amelyek a partmenti vonal kiépítése után a part szépítésére, tisztaságára vonatkoztak sajnos szappanbuborékként pattantak szét. Erről nem a vállalkozók, hanem sokkal inkább azok a tényezők tehettek, akik mint háztulajdonosok nagyon kevéssel, vagy semmivel sem járultak hozzá a gyönyörű partszakasz rendezéséhez, szépítéséhez, ragaszkodtak a régi szokásokhoz, megcsontosodott nézetekhez, nem gondoltak a jövőre, arra, hogy milyen nagy mértékben meg tudnák változtatni, valóban gyönyörűvé tudnák tenni a budai part látképét. A Közúti Vaspálya Társaság bevonásával intézték az ügyeket. Nem maradhatott minden érintetlen! Sok vitát váltott ki az útvonal kijelölése, a sínek lefektetése. A későbbiekben a közlekedési szabályok betartásának kérdése volt állandóan napirenden.

Jelenleg gyakori a szabálysértés – pl. a lovak gyors hajtása, a jelzések mellőzése – ezek a tragikus balesetek fő okai. A rendőrségnek vagy nincs fogalma a balesetekről, vagy elhanyagolják a jegyzőkönyvek felvételét.

Megemlítem, hogy ezekről a város lakossága is tudomást szerezzen, az alábbiakat: augusztus 28-án a zugligeti vonalon Danczer János napszámos gyorshajtás következtében a közúti vonat kerekei alá került, feje széttroncsolódott és a helyszínen meghalt; szeptember 4-én ugyanezen az útvonalon és Pesten is gázolás történt; december 10-én Eidenbauer úr szamarát terítette le a rohanó vagon Budán.

Ilyenek és kisebb balesetek majdnem naponta előfordulnak. Nagyobb figyelem és jobb utcai világítás segíthetne a helyzeten.

A budai szüret idejének meghatározása (1870. szeptember 24.)

Házmánn polgármester rendkívüli közgyűlést hívott össze, melynek egyedüli feladata a szüret időpontjának megbeszélése volt. A szüret a budaiak számára nagyon fontos, a környező hegyek évente 300–350 ezer akó bort adnak. A szőlőskertek tulajdonosainak egyáltalában nem mindegy, hogy az őszi időszakban 8–14 nappal előbb vagy később szüretelnek-e, hiszen éréskor egyre növekszik a szőlő cukortartalma.

Petrovics városi tanácsos beszámolt a szőlőskerteket bejáró küldöttség útról, tapasztalatairól: azt ajánlják, hogy az esős és hideg időjárásra való tekintettel kezdjék a szüretet október 3-án. A szőlőművelésben jártas szakember, dr. Entz más véleményen volt. Analizálta a szőlőfajtákat, érési idejüket és mérésekkel bizonyította, hogyan növekedett a must cukortartalma, jelenleg 16 fokos, 8 nappal ezelőtt 13 fokos volt – mondotta. Fontosnak vélte a szüretelés elhalasztását, hogy a bor, ha nem is kitűnő, de legalább élvezhető legyen. De hiába érvelt! A tulajdonosok félték a kockázattól. Szavazásra bocsátották a kérdést: október 3-án vagy 10-én szüreteljenek? A szavazatok 26–26 arányban megoszlottak. Végül a kedvezőtlen hideg, szeles, csapadékos időjárást tekintetbe véve kitűzték az időpontot, október harmadikát.

A közgyűlésen még egy kérdés került szóba. Klemm Antal interpellált, válaszolt a koldus-helyzet megoldatlanságát. Megjegyezte, hogy főleg nyomorék katonák foglalkoznak koldulással, ezáltal nemcsak a lakosságot zavarják a sétautakon, a nyilvános szórakozóhelyeken, hanem bizonyos fokig az egyének és a tulajdonok biztonságát is veszélyeztetik. Kovács városkapitány hozzáfűzte, hogy a K. u. K. katonaság városparancsnoksága is folyamatosan részt vesz a helyzet javításában, szülőföldjükre küldik az ilyen egyéneket, de egyszerre csak megint megjelennek.

A pest-budai átkelés (1870. október 19.)

Amikor felmerül a Lánchíd megterhelésének a kérdése, a biztonságra való tekintettel mindig előtérbe kerül, hogyan lehetne minél előbb megnyugtatóan megoldani a személyszállítást a Duna két partja között csónakokkal vagy valamilyen más célszerű módon pl. gőzhajókkal.

A gondolat semmiképpen nem új. Már sok évvel ezelőtt, még az abszolutizmus idején az akkori, mindenképpen jobban fegyvelmezett rendőrség, különösen balesetek előfordulása után, kitartoán szorgalmazta a rendszeres átkelés megvalósítását. Hogy ez a hatóság sürgetése ellenére sem sikerült, ennek oka a hidak korlátozó előírásaiban, a szabadalmakban és abban a nem lebecsülendő tényezőben rejlik, hogy a kisebb járatok különösen nagy jövedelmet nyújtottak a híd-részvényesek monopóliumának. A gőzhajók, melyek a legkényelmesebb, leggyorsabb, legbiztosabb összeköttetést tették volna lehetővé Buda és Pest különböző kikötői között a fennálló monopólium és a Gőzhajózási Társaság elé állított súlyos feltételek miatt nem tudták átvenni a már hosszú idő óta pártfogolt személyszállítást.

A Híd Társaság vonakodását azzal indokolta, hogy saját kis átkelő csónak-járataik mindig briliáns bevételt értek el. Hogy a közönségnek bemutassuk a személyforgalom jövedelmezőségét egyrészt az evezős csónakokon, másrészt a kis gőzhajókon, 3 évre visszamenő kimutatást közlünk a szállított személyek számáról és a bevételről.

I. Csónakok forgalma

1867-ben	621 633 személy	37 297 Ft	98 Kr. bevétel
1868-ban	904 086 személy	54 245 Ft	16 Kr. bevétel
1869-ben	1 980 445 személy	64 826 Ft	70 Kr. bevétel
Összesen	3 506 264 személy	156 369 Ft	84 Kr. bevétel

II. Gőzbajók forgalma

1867-ben	502 534 személy	15 085 Ft	68 Kr. bevétel
1868-ban	564 168 személy	16 929 Ft	— Kr. bevétel
1869-ben	497 741 személy	14 950 Ft	29 Kr. bevétel
Összesen	1 564 443 személy	46 964 Ft	97 Kr. bevétel

A számokból kitűnik, hogy a csónakokon 1 041 721 személlyel többet szállítottak és 109 404 Ft 87 Kr. összeggel volt nagyobb a bevétel.

A személyek biztonsága, minden forgalmi akadály elkerülése és a szükséges közlekedési színvonal fenntartása érdekében még két gőzhajót kellene üzemeltetni. A Duna Gőzhajózási Társaságnak jobban figyelembe kellene vennie, hogy a szabályszerűen közlekedő helyi járatokból nagy jövedelem remélhető. A hídmonopólium megszüntetése után a forgalom Pest és Buda között jelentősen emelkedik, ennek egy része gőzösökre esik, ha a Duna Gőzhajózási Társaság a menetjegyek túl magas árát hajlandó lesz leszállítani.

A budai első honvéd zászlóalj zászlójának felavatása

Az esemény tegnap, 1870. november 13-án, vasárnap zajlott le a Várban a fő plébániatemplomban. A főoltár közvetlen közelében levő helyeket a hivatalos személyeknek tartották fenn. A templom többi részét a nagyközönség foglalhatta el, belépőjegy nélkül. A zászlóánya, Klotild főhercegnő 11 órakor jelent meg a templomban. Útközben a Szentháromság-téren egy

¹ Budán 1862-ben építették az első közúti vasutat a Pálfi-tértől a Zugligetig, ezt követte 1865-ben a Lánchídtól Óbudáig vezető vonal. (Ford.)

kirendelt honvéd, a templom kapujában a főpapok fogadták és a trónszékhez vezették. Kisérete a trón két oldalán foglalt helyet. A hercegprimás tartotta a szentmisét.

A misét követte a zászlószentelés, a szögek beverése. A szög, melyet a zászlóánya használt majd fel, ezüstözött tálcán egy aranyozott kalapács mellett feküdt.

A primás rövid beszéde után a zászlóánya átadta a díszes zászlószalagot a koszorúzó lánynak, aki azt felkötötte. Ezután a szentháromság nevében az első szöveget a hercegprimás, a másodikat a királyi fennség nevében a belügyminiszter verte be, majd következett a zászlóánya, után a honvédelmi miniszter, a honvéd főparancsnok, a zászlóalj parancsnok, a fő udvarmester, Buda szabad királyi város polgármestere és végül az ünnepségre hívott vendégekre került a sor.

A mise befejezése és a zászló átadása közötti időben József főherceg gyalogezredének kitudó zenekara játszott Leibold karmester vezényletével.

Majd a honvédek ünnepélyesen felesküdték a zászlóra, Te Deum és áldás után a honvédség díszindulója hangzott el. Buda városa ezen az örömnapon a zászlóalj legénységét megfelelő módon megvendégelte, borral és szivarral is bőségesen ellátta.

Naplójegyzet az olasz hadifogságból

Több mint hetven esztendeje, hogy véget ért az első világháború. A történészek már számtalan koncepció alapján megírták a történeteket. De a történész – könyvtárakban, vagy otthon az íróasztalánál dolgozik. Amit leír, az mindig általános, sosem konkrét. Amit leír, az bizonyos forrásnyagra támaszkodik. A háborúról szólva pedig konkrét az, amit ott írnak, a szögesdrót mögött a lövészárokból, avagy a szögesdróttal körülvett fogolytáborban. Ezért érdekfeszítő mindig a háborús napló. A napló-irodalomnak óriási jelentősége van egy adott történelmi esemény reális megismerésénél.

Egy komáromi tüzérhadnagy, D. F. első világháború és az olasz hadifogságban írt naplója került elő a közelmúltban, a feledés homályából. A precíz következetességgel vezetett napló, amely olasz iskolás füzetbe van írva, érdekes, s mondhatnánk izgalmas témákat érint és tárgyal. Az iskolás irkán QVADERNO felírás olvasható. Az időrend szerinti sorszámokkal ellátott füzetekből (4 füzetből áll, 15x20-as méretben) az első három a napi eseményeket rögzíti. A

negyedik füzetben – a fogságban lévőek lelki állapotára jellemzően – az álomkomplexus képei olvashatók. A napló szerkezeti felépítését vizsgálva megállapítható, hogy azonos rendszer alapján történtek a napi bejegyzések. Mának szóló üzenetként meg tudhatjuk, hogy milyen kérdések érdekelték, milyen gondok nyomasztották az olasz fogságban lévő magyar katonákat. A naplót író tüzérhadnagy, aki gépészmérnök volt, foglalkozásából eredő alaposággal számol be az eseményekről. Az 1918. november 1-től 1919. október 14-ig vezetett napló tartalma hármás dimenziójú. Három vezérgondolat foglalkoztatta íróját, de nyilván a többi fogolytársát is, a száz- és százazernyi magyar katonát.

Először is, ami a legtermészetesebb, a létfenntartás kérdése, az *élelmezés*. Ez volt és marad minden időkre a központi kérdése annak, aki túl akarja élni a hadifogságot. A második természetes motívum, a *bazajutás*. Hisz a szögesdróttal körülzárt, és otthonától elszakított hadifogoly minden gondolatával, éjjel és nappal a szülőföldet kereste, annak üzent a suhanó felhőktől, az égi madaraktól. A naplójegyzet harmadik témaköre a különböző olasz és német nyelvű újságokból vett értesülések, reflexiók, melyek végigkísérték a zűrzavaros 1919-es esztendőt. A naplóból meg tudhatjuk például, hogy az osztrák–magyar hadvezetőség, a fegyverszüneti tárgyalásokkal egyidőben rendelte el a fegyvernagyvást, aminek következtében egy egész hadosztály esett olasz fogságba. Érdekes kép rajzolódik ki az olaszországi cseh légió megalakulásakor lejátszódó eseményekből is. De figyelemre méltó az 1919. március 25-i bejegyzéshez csatolt térkép is – olasz újságból kivágva – amely a Padovában kötött fegyverszüneti egyezményben rögzített demarkációs vonalat (ideiglenes államhatárt) mutatja be. A naplót lapozgatva betekintést nyerhetünk – a külföldi újságokból vett közlések alapján – az akkori politikai viszonyokba, a békekonferenciákat megelőző találkákba, szakvéleményekbe, elképzelésekbe. De megismerhetjük az olasz lapok véleményét is a magyarországi eseményekről, a Károlyi-kormány, majd a Tanácsköztársasággal kapcsolatban.

A naplót egy széleslátókörű katonatiszt írta. Akkor 29 éves volt, tehát már tudott értékelni. Pár évvel ezelőtt halt meg, amit átélt, amit leírt, ma már történelem. Szolgáljon tanulságul, mának és holnapnak.

Dr. Szénássy Zoltán

Részletek D. F. naplójából

1918 évi november 1. Valami rendkívüli dolog előtt állunk, biztosat senki sem tud, csak a fantázia működik erősen. Újságok okt. 25-től nem jönnek, ellenben parancsok a hadseregtől, hadtesttől, hadosztálytól egyre másra érkeznek, melyben csak néhány napi kintásra kéri a tisztikat, és legénységet. Állítólag parlamenterek vannak odaát az olaszoknál, fegyverszünetről tárgyalni. Tábori ágyúkhöz legénységet visznek el.

November 2. du. 3 órára egy erődbe kell mennem. Ott nagy az izgatottság, Gogger [parancsnok, Sz. Z.] is átjött. 4 órakor Gogger németül, Heller magyarul, Hlavaty csehül beszédet intéztek az egybegyűlt legénységhez, amelyből mi is meg tudhatjuk, hogy a dandár visszavonul. Piave előtt foglal új állást, s nekünk, az erődnek, a beépített tüzérségnek és géppuskáknak jutott az a dicsőséges feladat, hogy a visszavonulást fedezzük, s a frontot addig tartjuk, ameddig egy lövésünk, vagy egy filat kenyerünk van. Látszólag megnyugodva, abban a tudatban oszlottunk szét, hogy megtesszük kötelességünket. Alig pár perc múlva azonban megszólal a telefon s Cserny őrnagy azt a parancsot adja, hogy „visszakozz”, minden marad a régiben. Tehát, vagy megmenekültünk, vagy mindnyájan bajban vagyunk. Golsznak már előzőleg megadtuk a címeiket, akiket értesítenek, ha mi fogságba kerülünk. Este 6 óra után indultam fel az üteghez, de az út olyan erős tüzérségi tűz alatt állott, hogy biztosabbnak véltem másik úton feljutni, ezen az úton azonban a nagy köd és füst miatt eltévedtem, s hosszú fáradságos út után csak 1/9-kor értem fel barakunkba. Legényem Vörös, még mindig nem volt fenn, s később sem jött. Nem mert kimozdulni az erődből. Egész éjjel nem aludtam, a megfigyelőn ültem, az erőd állandóan a legnehezebb tüzérségi tűz alatt állott, s a mi tüzérségünk sem volt tétlen. 1/2 12 tájban Schöminke hív fel, hogy Dasneba löjje, mert az olaszok ott támadnak.

November 3. A megfigyelőn virradt rám. Az olasz tüzérség tegnap du. 4 óra óta szakadatlanul lö, egy-egy nehéz gránát becsapódásakor szinte érzem, hogy sülyed és emelkedik kis barlangom. Vastag, átláthatatlan köd, csak a sok ezer gránát gyenge fénye csillan át a sűrű ködön. Minden lehetőségre számítva bekecsemet és csizmamat húzom fel. Margit leveleit, szuronyomat és revolveremet magamhoz veszem, s most már jöjjön, aminek jönni kell. 1/2 12 tájban Belonhorský hív fel, az erőddel minden összeköttetés megszakadt, sem a telefon, sem a jelző állomás nem működik. Minden összeköttetés hiányában tovább várók és erősen figyelek. 2,45-kor megszólal a telefon, s az erődből azt a kihetetlennek tetsző hírt telefonálják, hogy „fegyverszünet megkötve, az ellenségeskedést megszüntetni.” Közlöm legénységemmel is a hírt. Természetesen általános nagy az öröm. Hála Istennek, s bejelentem magamat a délben valószínűleg megtartandó mulatságra. A nagy öröm mellett azonban furcsának találok, hogy az olasz tüzérség nem lankadó heveséggel tovább szórja ránk a gránátzáport. Várok 4-ig, talán ők még nem kapták meg a fegyverszüneti parancsot, vagy az órájuk másként megy. Várok 1/5-ig, 5-ig, hiába. Az erődből fehér

rakétákat lődöznek. Egy kürtös tele tődövel fújja a takarodót. Semmi hatás, csak tovább tart a villámlás, dörgés. 8 órakor zárótűz parancsot kapok a 74. sz. vonalra, ahol az olaszok előre nyomulnak. 29 lövést adunk le hamarjában, amikor a tüzet szüntess parancsot kapom, s egyidejűleg Gogger parancsot ad a csomagolásra. Minden katonai anyag marad úgy, ahogy van, nem szabad semmit sem elpusztítani. Az elvonulásra vonatkozó parancs majd később jön. Összehívom a legénységet, pár szóval megvilágítom a helyzetet, s csomagolni kezdünk. A tartalék élelmet kiosztom. Vörös még mindig nem jött fel. Később megpróbálom az erőddel beszélni, de sem a telefon, sem a jelzőállomás nem működik. Egyedül a központtal, a Grünwalddal kapok összeköttetést, de ők még annyit sem tudnak mint mi. Izgatott várakozással telik el az idő, a parancs még mindig késik. 1/212-kor az erőd megfigyelőjében megjelenik az, amire még a legnehezebb lövetések alatt, álmodunkban sem mertünk gondolni, a fehér zászló.

12 óra tájban megérkezik az én bátor legényem Vörös, a tegnap esti vacsorámmal, és egy ezredes, Gogger parancsával, hogy a legénységgel azonnal vonuljak Gregminába a 11. sz. T. ezredhez. 1/21-kor elindultunk teljes felszereléssel, embereim szájában szivar füstölgött, nem nagyon bánták, hogy itt kell hagyniok ezt a szép vidéket. Kismacsckámnak egy egész liter tejet, s tegnapi vacsorámat otthagytam, legyen ennivalója addig, amíg egy emberséges talján megtalálja. Hátral a völgyben megyünk le, ahol lépten-nyomon meglátszik a visszavonulás. Töltények, fegyverek, ruha, fehérenmű hever szerteszét az út mentén. A raktárak kiürítve, tartalmuk az útra dobálva, élelmiszer, mindennemű hadianyag össze-vissza. Az víz belőle, aki akar, az rúgja tovább, az eddig olyan értékes dolgokat a sárban hagyunk. Minden akadály nélkül jutottunk el 1/22-kor a kavernáig, ott azonban mint derült égből a villámcsapás, úgy hatott ránk, vagy 30 olasz beragglieri megjelenése. Szuronyaikat mellünkre szegezve körülfogtak, s elvették fegyvereinket. Sorba állítottak, a többi utánunk jövő más csapatbéliekkel együtt, s az Adamán átmenve elindultunk Olaszországba. Az úton zárt sorokban menetelt már velünk szembe az olasz gyalogság. Bretó alatt a Tapó jól beeresztette az utat annak idején, ennek a helyreállításán fáradoztak most nagy szorgalommal a taljánok. Slubegánál hosszabb pihenőt tartottunk, a híd még nem volt helyreállítva. Sötétedni kezdett már, amikor Bhiése balpartján vezető úton továbbindultunk Bandino felé. 1/29-9 óra lehetett, amikor ide megérkezünk. Tisztek 3-an voltak. Egy magyar zászlós Nazzalóról, és egy cseh hadnagy a Danne völgyből. Tisztek jöttek hozzánk, és egy cseh-től brigádbéli katona, aki németül és magyarul beszélt, csapatsteinket írták fel. Egy üres ház még üresebb szobájában szállásoltak be, sem ágy, sem ágynemű nincsen. A zászlóssal felfordítottunk egy üres szekrényt, abban fogunk aludni. Enni sem kaptunk volna, ha egy olasz százados s tisztszolgája, aki jól beszél németül, be nem jöttek volna hozzánk. Az ezekkel való beszélgetés közben megemlítettük, hogy éhesek vagyunk, mire a százados kenyeret, sajtot és feketekávé hozatott. Kb. 1/211-ig beszélgettünk, s akkor azután aludni mentünk a szekrénybe, jól becsukva az ajtót, hogy ne érezzük a takaró hiányát.

November 4. Reggel 1/27-kor felkeltettek bennünket azok az örök, akikkel majd tovább fogunk menetelni. Gyorsan megmosakodtam, s minden reggeli nélkül Stova irányába elindultunk. Abban a házban, ahol mi aludtunk, voltak beszállásolva azok az olasz munkásnők is, akiket Daane völgyben fogtak el. 9 óra tájban érkezünk meg Stovóba, egy piszkos ronda baraktáborba, ahol már vagy 10-12 tiszt volt. Nemsokára ennivalót kaptunk, egy nagy rakás paradicsomot és kávé. Néhányan pénzt váltottak be 100:100-hoz. A legnagyobb bizonytalanságban vártunk délig, ekkor ebédet kaptunk. Délután folyamán megtudtuk, hogy az éjjel még itt fogunk aludni, s csak holnap megyünk tovább, mert számunk – amint gondolták – szaporodni fog. 4 óra tájban érkezett meg az első nagyobb szállítmány. Innen kezdve majd minden 1/2 órában hozták dandárunk különböző csapatait. 5 óra tájban megérkezett Bamiola büszke várának tisztkára és legénysége teljes számban. A tisztek még fegyverrel, s a csomagok 2 kocsióra rakva. Fegyvereiknek azonban nem sokáig örülhettek, mert hamarosan elvették tőlük, dacára, hogy egy olasz ezredesre hivatkoztak, aki meghagyta nekik. Okosabb dolgunk nem lévén, behúzódtunk a barakba, éjjeli nyugóhely után nézni. Kenyeret és kávé kaptunk vacsorára, utána megittuk az én boromat és Gogger pálinkáját, amitől Potl már az újat kezdte nyalni. Potl kifizette Goggernak és elosztotta testvériesen az étkezde vagyónát. Legényeink néhány köteg szalmát hoztak be, s mi a tegnapi s mai fáradságos menetelés után nyugovóra tértünk.

November 5. Korán, 8 óra tájban kelünk, legényeink a magukkal hozott kávékeverékből reggelit készítenek. Barakunk zsúfolásig tömve van, egész éjszakán keresztül szállították az önkéntelen vendégeket. Kint a nagy bekerített tér teles tele van legénységgel, akik az éjszakát a szabadban, szakadó esőben töltötték. Lépten nyomon tábornokok égnak, s tűzifa hiányában egy barakot szedtünk szét. Az olasz parancsnokság teljesen elvesztette fejét, a legnagyobb zavar uralkodik az óriási tömegben. Végre 10 óra felé valaki intézkedik. A tisztek, lehetőleg csapatostok szerint 500-as csoportokba gyűjték a legénységet, hogy a továbbszállítás megkezdődhessék. Ez megtörténik, s tovább várunk. Sok ismerős van már itt, de még mindig érkeznek újak. Abonyi, Blaha, Róka, Heyde, Tomek stb. Elmúlik 12, 1, 2 óra és még mindig várunk. 3 óra felé a tisztek ebédet kapnak, én már nem ehettem, mert közben csapatunkat a bejárathoz vezetik, készen a továbbmenésre, előbb azonban a legénység is enni kap. Miközben így 4-es vonalban állva várunk, egy újabb parancs jön, mi tisztek előre indulva fogunk továbbmenni. Nagy ügyel-bajjal sikerült nekünk és legényeimnek egy autóra felkapaszkodnunk és elindultunk állítólag Brescia felé... Dacára, hogy autónk le volt takarva, a lakosság és a katonaság mégis megismert bennünket, s nem a legudvariasság formában adott kifejezést érkezésünk feletti örömeinek. Minél beljebb mentünk Itáliába, annál hangosabbak lettek a jókívánságok, melyek közül a leggyengébb a „disznó” volt. 1 óra tájban Brescián túl autónk a pusztá földben megakadt, se előre, se hátra. Ki kellett szállnunk és egy erős villamos lámpa irányába elindultunk. Az úton találkoztunk Schisser hadtestparancsnokkal, aki tőlünk szerette volna megudni,

hogy hogyan, miért kerültünk ide. Ő is meg mi is 1/4 órai gyaloglás után leértünk egy nagy betonfallal elkerített területre, ahol már vártak új házigazdáink, olasz tiszték és legénység. Hosszú, unalmas felállítás után végre 2 óra tájban egy üres barakba vezettek, ahol még nádszalma sem volt, ellenben megigérték, hogy mindjárt lesz. Már rövid fogságunk alatt is megtanultuk, hogy mit tesz olaszoknál a „speta” és „domori” (várnai és holnap, Sz. Z.). Ezért tehát a szalma megérkezéséhez nem fűztünk sok reményt.

November 6. Felkeléskor egyik is másik is a derekát fájlalja, s minden jót kíván annak a gondviselő kéznek, amely bennünket ide juttatott... Egyéb foglalkozás hiányában felosztjuk egymás között a Potlnál lévő útegpendzárát. Senki sem tudja, hogy mi hogyan lesz, maradunk-e, vagy tovább megyünk... Elkezdjük egy emeletes prics készítését. Alighogy elkészülünk, sorakozó. Kapitányok, főhadnagysok és a cseh-tótok külön barakba mennek, csak én és Grünwald maradunk ott. Ide is egymásután érkeznek újabb szállítmányok, úgy, hogy barakunkat estére már egy egész sátor tábor vette körül.

November 7. Kezdünk berendezkedni barakunkba. Állítólag 8-10 napig fogunk itt maradni. Pénzt kezdünk beváltani, 100 K. = 40 L. Az olasz tiszték tömegesen jönnek közénk távcsövet, fényképezőgépet vásárolni. Néhány németül, vagy magyarul beszélő olasz tiszt, hadifogoly levelezőlapot osztogat, amit sietünk elküldeni, amint mindjárt táviratot is lehet feladni, csak egy papírra kell felírni a címet és szöveget. Címünk egyesek szerint: „*Deposito concentramento prigionieri di grien, Namton 7 bampo*”, mások szerint „*Prigionieri grierre Bastelndoloo*”, én mind a két címet megadtam, megtehettem, hisz ide nem is kértem választ... Tömegesen szállítják még mindig a tiszteket és legénységet.

November 8.... Most még nem nagyon érezzük az élelmezés silányságát, mert majd mindenkinek van még valami jobb, magával hozott ennivalója. Megérkezett a dandár és hadosztálytörzs is. Riedl 98 I. B, Steinhardt 49 I. B, Fessner Wach, Gólisz, mindnyájan, kivétel nélkül itt vannak...

November 9. Továbbszállításunkról még szó sincsen, fogyasztjuk a drágán becsempészett dolgokat. Az olasz újságok a fegyverszüneti feltételeket hozzák, ami általános felháborodást kelt. Heves szidalmak zúdulnak hadvezetőségünk jelen nem lévő tagjaira, amiért a fegyverszünetet éppen egy nappal előbb rendelte el, mint amikor az tényleg megkötöttet, (nov., 4. du. 3 óra).

November 19. Pénzünk nincsen, pedig az olasz altiszt sok minden jót hoz be. Botokat, nagyobb késeket, borotvákat elszedik. János naponta újságot vesz, amelyből megtudjuk, hogy otthon köztársaság lesz.

November 26. Reggeli nincsen, délben volt valami utalatos leves. Még kenyeret sem kaptunk. Az épület, amelyben lakunk Kapucinus zárda egy része, az épület másik felében még barátok laknak. A közelmúltban olasz hadikórháznak használták. Az emeleten kb. 20-25 kis szoba van. Egy-egy cella a barátoknak.

December 15. Énekkar, angol, olasz nyelvkurzusok alakulnak. Az énekkar szorgalmasan jár a templomba próbálni.

December 24. Megszületett a világ megváltója, megünneplik széles e világon mindenütt. Mi is, bár nekünk nem hozta magával a megváltást, csak valamivel jobb ennivalót... Néhányan szavaltak, dalokat, vallásos dolgokat adtak elő. 12 óraker vége volt a részemről már az ötödik olyan karácsonynak, amelyet nem otthon, hanem a messi idegenben töltöttem.

December 28. Az a hír járja, hogy vizsgálat lesz az esetleg mg meglévő oszt. magy. pénzek után. Mindenki igyekszik vagyonát a legjobb helyre rejtteni. A leghihetelenebb rejtekhelyeket találják ki, kabátbélésbe, zubbonynyakba, tükkörkeretbe kerülnek a féltlenivalók. Én csizmám bélését bontottam ki, s abba varrtam bele 600 K-t. Sohasem hittem volna, hogy a rajtunk lévő ruhadarabokon annyi titkot rejtő nyílás létezik.

1919. évi jan. 1. Talán elég volna csak az évszám kiírása is. Mennyi szomorú gondolat, füstbe ment tervek, szép remények megsemmisülését jelenti az a szomorú valóság, hogy közel 4 és 1/2 évi dicsőséges küzdelem, szenvedés után, itt virradt ránk az újév hajnala.

Január 2. Mindig többen és többen kapnak postát, különösen táviratot hazulról. Dr. Haasz tiszteletes esténként felolvassa a „Corriere della Sera”-ból a minket érdeklő dolgokat.

Január 6. Dohány van, de nincs papír. Ez magától értetődik, hiszen még mindig katonáéknál vagyunk. Ha nincsen cigaretta papír, jó a clozet papiros, s a kényesebbek még ebben is különbséget tesznek. Nekik az olasz nem jó, ők csak a k. u. k. clozetpapírban tudják élvezni a nikotint.

Január 27. Erősen tartja magát a hír, hogy innen rövid időn belül el fogunk menni valamelyik gyűjtőtáborba, s onnan hamarosan haza. Nem vagyok ugyan feltétlen pesszimista, de addig nem hiszek a dologban, míg a komáromi állomáson ki nem szállok a vonatból.

Február 6. A mai „Corriere della Serában” van e melléklet, a csehek étvágyát feltűntető térkép. Még én is cseh-tól leszek!

Február 20. Az olasz parancsnokságtól ered a hír, hogy a párizsi békekonferencia elismerte az olaszok területi igényét egészen a Brennerig. Az ezeken a területeken lakókat összeírják.

Február 22. Pesten bolshevik tüntetés volt. A tömeg a Népszavát akarta megostromolni, de a kormánycsapatok és a rendőrség megszózlatta. Vezetők, Kun Béla, Samuel Tibor, Vágó. Kun Bélát letartóztatták, s az elszállítás közben az utcai tömeg agyonverte. Pesten orosz bolshevik ügynökök dolgoznak, tanyájuk a Royal szállóban van. Az orosz kormány még mindig 300 000 magyar hadifoglyot tart vissza, mert még nem megbízható bolshevik...

Február 23. A békekonferencián Károlyi, Berinkey, Kunfi, Garami fogják a mi szép hazánkat képviselni.

Február 24. 2 lapot kaptam, Mariskáét 18-ról, Rózsiet 28-ról. A csehek már ott vannak nálunk is, de még eddig tisztességesen viselkednek. Néhányan ma csomagot kaptak hazulról, köztük az állatorvos is, akinek a csomagjában egy német újság is volt, jan. 28-ról, melyben többek között az állott, hogy Pesten zsidóellenes tüntetés volt.

Február 25. Pesten a bolsevik tüntetés után a nyugalom helyreállt. A bolsevikiek vezetőit, úgyszintén a „Hazatértek Szövetségének” vezetőit letartóztatták. A rendőrség egy laktanyában nagymennyiségű fegyvert és lőszert talált. A szocialisták Wekerle, Szerényi s más, a volt kormányhoz tartozó személyek vád alá helyezését kérik. Windischgrätz kiadását kérik a svájci kormánytól a 4 milliós burgonya ügyben.

Február 26. Dohány nincsen, ha valaki egy sovány cigarettára szert tesz, azt biztosan 10-én szívják el. Az „adj egy cigarettát” helyett az „adj egy szippantást” járja. A békekonferencia nemzetközi pénzügyi bizottsága felszólítja az Osztr. Magy. Monarchiából alakult új államokat, hogy a Monarchia államadósságának a rájuk eső, márc. 1-én esedékes kamatait fizessék. A békekonferencia legfelsőbb haditanácsa Erdélyben megállapítja a magyar és oláh csapatok részére a semleges zónát.

Március 2. A cseh-tótok által megszállt területeken lakókat is elfogta a hazatérés vágya, ma megbeszélésre jöttünk össze, s az olasz kapitány tanácsára elhatároztuk, hogy mindegyikünk külön-külön kérvényt ad be a Rómában székelő nemzetközi hadifogoly bizottságnak, amelyben kérjük, hogy úgy, mint a cseh-tótokat, minket is szállítsanak haza. Nem hivatalos jelentés szerint a békekonferencia határmegállapító bizottsága Torontól nyugati részét a délszlávoknak ítélte. A Bánát többi része az oláhoké lesz. A magyar határ Szeged környékén lesz. A pesti és bécsi kormányok tárgyalásokat folytatnak a megmaradt hadianyag felől...

Március 5. Károlyi Szatmáron beszédet mondott, melyben olyan reményének ad kifejezést, hogy a békekonferencia nem engedi meg Magyarország szétdarabolását, mert különben a magyarság kénytelen volna az ellenséget az országból fegyverrel kiverni.

Március 6. Táviratot kaptam hazulról – valószínűleg válasz a febr. 8-án küldött táviratomra –, melyben azt írják, hogy leveleimet Angyal Kálmán címére küldjem Újvárosba, [a mai Komárom, Sz. Z.]. Nem tudom mi az oka ennek az intézkedésnek, de azt hiszem a csehek miatt történt, akik úgy látszik nem mentek át a Dunán és így Újváros még Magyarországhoz tartozik...

Március 7. A volt Monarchia új államai az antant felszólítására tanácskozára jöttek össze Bécsben, a hadi kölcsön márc. 1-én esedékes kamatainak fizetési ügyében. A cseh kiküldött kijelenti, hogy a cseh-tót állam nem fog fizetni.

Március 20. A cseh-tótok által megszállt területeken lakókat összeírják, természetesen én is jelentkeztem, de jelentkeztek még sokan, köztük Tomka, Fogarassy, Singer, Havas (az egész itteni magyarság) akik mindenáron szabadulni akarnak. Teljes joggal.

Március 22. A románok az erdélyi határon magyar támadástól tartanak, 10 hadosztályt vontak ott össze, s beton lövészárkokat építenek. Magyarországon a királyi ház és idegen uralkodók vagyona az államé lesz, de a jövedelmet a volt tulajdonosok kapják...

Március 23. Vyx alezredes Budapesten Károlyinak az antant egy átiratát adja át, melyben Románia és Magyarország között egy új demarkációs vonalat állapítanak meg, amely egyúttal a leendő határ is a két ország között. A kormány beadja lemondását, amit Károlyi elfogad, s egyúttal tudtára adja Vyxnek, hogy ő is lemond, mert politikája csődött mondott.

Március 24. Bpsten a kommunista-szocialista párt vette kezébe a hatalmat. Garbai miniszterelnök, Kun, Pogány, Buza, Böhm miniszterek. Az új kormány szorosan együtt fog működni az orosz szovjet kormánnyal, s főcéljának tekinti a tőke, a csehek és oláhok elleni harcot. 70 000 Oroszországban lévő magyar hadifogoly Görgei őrnaggyal készen áll az országba bevonulni. A kormány a lakosságot felszólítja, hogy lépjen be a hadseregbe. Az osztrák és német lapok nagyon komoly hangon tárgyalják az eseményeket, s az antantot okolják a történelemért. Lenin üdvözlő táviratot küldött az új köztársaságnak, s legteljesebb támogatását ígéri.

Március 25. A mai „Corriere della Sera” csaknem egész terjedelmében a magyarországi eseményekkel foglalkozik, s meglehetősen tárgyilagos, s barátságos hangon... A francia és angol lapok harciaskodtak, s az egész dolgot előre kicsinált nemzeti karakterűnek látják... Valószínű, hogy az események a békekonferenciára is hatással lesznek, a tárgyalásokat siettetni fogják, amelynek lassúságával különben az összes lapok elégedetlenek. A francia csapatok Szegedet, Aradot, a szerbek pedig az általuk megszállt területeket kiürítik.

Március 26. A legénységi tábortan ma egy ember meghalt, a híres jó olasz bánásmód miatt. Az illetőt még reggel ki akarták kötni, amiért nem kelt fel.

Március 30. A cseh-tót területeken lakók, akik annak idején kérvényt adtak be, köztük én is, holnap du. 3 órakor elmennek innen. Hogy hová, nem tudni, de erősen reméljük, hogy haza. Adná Isten!...

Április 1. 1/21-kor éjeli indulunk Genovából Róma felé. Reggel 8 órakor a ferde tornyú Pisában vagyunk, ahol megreggelizünk. Livornon keresztül, este 1/7-kor Rómában vagyunk...

Április 3. A hazamenetelről egyelőre szó sincs. Egy cseh-tót polgári biztos van itt, ez fog majd felírni bennünket, s határozni, hogy egyáltalán itt maradunk-e. Állítólag 50 zászlóalj van most útban haza felé, s itt csak olyanok vannak, akik nem jelentkeztek katonai szolgálatra. Remélik azonban, hogy ők is hazakerülnek.

Április 6. Rómában megjelenő cseh újságok is jönnek a táborba, e szerint nem valami fényesen áll a cseh-tót állam ügye. „V Boj” = a harc. [Harcban, a cseh újság címe. Sz. Z.]

Április 7. Személyazonossági íveket töltjük ki. Község, kerület, ország, név, születési adatok, nemzetiség, képzettség, nőtlen, foglalkozás, fogságba jutás, az eddig megjárt táborok, és nyilatkozat, hogy be lépünk-e a N. O-ba? [Narodná Obrana = Nemzeti Védőerő, Sz. Z.] Természetesen nem.

Április 8. Gotlieber és Roubitschek... hajlandók belépni a cseh-tót „Volkwehr”-be [Védőerőbe, Sz. Z.] úgy remélve, hogy hamarabb hazakerülnek. Mi inkább maradunk, majd csak haza segít az Isten...

Április 11. A római újságok nem jelentek meg. A cseh-tól légiók és magyar csapatok között összeütközés volt, a magyarokat 8 km-re a demarkációs vonal mögé visszanyomták.

Április 15. Ma voltam 29 éves. Alig múltam 24 éves, amikor a hívó szó fegyverbe szólított, s a 30. életévemet is az egyenruhában kezdem meg. Mit fogok még megérni? Távol a hazától, ahol most olyan rettenetes a helyzet, távol szeretteimtől, minden összeköttetés, hír hiányában egyedüli reményem Istenben van.

Április 24. Az oláhok előnyomulnak, Szatmárnémetit elfoglalták. Békéscsaba körül is komoly a helyzet. A magyar bolsevik csapatok elhagyják a frontot. Lenin május 4-én Pestre megy.

Április 26. Magyarország: az oláhok Debrecen, Mátészalkát elfoglalták, Nagyváradot is. A magyar seregek rendetlen futásban vonulnak vissza. A bolsevik kormány bukása majdnem biztos. A Stefania ügynökség, állítólag biztos magyar forrásból már az új miniszterelnök nevét is közli (Szerényi?)

Április 27. Bpestet gyarmati csapatok szállják meg. A csehek még nem, ellenben a szerbek szintén megkezdik az offenzívát. Kun B. bízik, hogy a magyarok ellenállnak az oláh támadásnak.

Május 2. Ferdinánd oláh király bevonul Bpestre, francia kísérettel.

Május 3. Az olasz ezredes beszédet mond, melynek velege az, hogy a régi hazánk már megszűnt, tehát legyünk hűek, s tartsunk ki új hazánk mellett, mely az antant támogatásával alakult meg s fog tovább is élni. A csehek szintén megkezdik az előnyomulást Magyarország ellen, egy óra járásra vannak Budapesttől.

Május 4. Ezredesünk Skvára, délben az étkedében megint hosszú cseh beszédet mondott, s a végén oda lyukadt ki, hogy varrjuk fel mindnyájan a fehér-piros szalagot. Azok, akik a cseh hadseregbe való beosztásukat kérték, kérvényt adnak be, a római cseh katonai attaséhoz, hogy minél hamarabb letehessek az esküt s egyenruhát kapjanak, hogy ne mint hadifoglyokat, hanem mint szövetséges katonákat kezeljék őket.

Május 5. A cseh katonai attaséhoz mi, akik nem jelentkeztünk a hadseregbe, felsőbb utasításra egy nyilatkozatot adunk be, melyben elismerjük a cseh-től államot, s egyúttal mint a nevezett állam polgárai mielőbbi hazaszállításunkat kérjük.

Május 10. A „Corriere” május 7, 8, 9. számában hosszú cikket hoz a pesti bolsevik uralomról. Az osztrák békedelegátusokat május 14-re hívják meg Versaillesbe. A magyarokkal majd akkor kötnék békét, ha megbízható kormányuk lesz. Az öt antant külügyminiszter összeült a magyar határokat megállapítani.

Május 20. Bécsből nagyszámú magyar politikus utazik haza, hogy szolgálatait az új kormánynak, amely Aradról Szegebre költözött, felajánlja. Az új kormány reméli, hogy Budapestet sikerülni fog – az antant segítségével nélkül – a bolsevizmustól megszabadítani.

Május 22. Márc. 21-ről levelet, 25-ről lapot kaptam Rózától: „Pénzünk 50%-át elvették, a híd közel 3 hétig le volt zárva.” – írja. De nem értem, a levelet 21-én Komáromban írta, a lapot 25-én Tatabányán, amelyben az áll, hogy még most sem mehetünk haza. Csak nem érte ott őket a bolsevizmus?

A napló folyamatossága itt megszakad. A harmadik füzet, melyre utal a szerző, nyilván elveszett. Így csak a negyedik füzetből, aug. 11-től kísérhetjük figyelemmel az események menetét, hasonló pontossággal és következetességgel írva.

Augusztus 14. Nagyon aktuális a dunai államok szövetségének kérdése. Úgy az antant, mint a magyar és osztrák diplomaták erősen tárgyalják a kérdést. Károlyi nem bízik az új kormányban, s a régi állapotok visszatérésétől fél.

Augusztus 18. Az új magyar kormány mgalakult. Az olasz lapok szerint nagyon konzervatív színezetű.

Augusztus 19. Az új magyar kormányt a külföldi lapok reakcionáriusnak tekintik, dacára, hogy a szociáldemokraták részére 3 helyet biztosítottak. Ismét felmerült egy dunai államszövetség terve, egy régi, melyet még Kossuth Lajos pendített meg, Magyarország, Románia, Szerbia és Horvátország. A csehek aug. 15-én minden ellenállás nélkül megszállták a pozsonyi hídfő célját szolgáló Ligetfalut. Az osztrákok szintén meg akarják szállni a nekik ígért vármegyéket, mert attól félnek, hogy a békekonferencia után a bolsevikiek fognak ott garázdálkodni.

Augusztus 20. István király! Valamikor országos ünnep, Mária országában. Vajon megülték-e a megmaradt kis Magyarországon?

Augusztus 29. Az antant jegyzéket intézett az oláhokhoz, amelyben ismét megtiltja a magyarországi rekvirálásokat. Az oláhok természetesen megint nem fogják zavartatni magukat.

Augusztus 31. Az új kormány természetesen nem tetszik a szabadkőműves zsidóságnak, az antant valószínűleg elfogadja.

Szeptember 1. A 8. csoport ma délben végre elment... Sok magyar és német van itt, akik vagy tévedésből, vagy számításból jöttek ide, vagy pedig lakóhelyük már nem tartozik a cseh-től köztársasághoz... A magyarok hazaszállítása is megkezdődött, de egyelőre csak rokkantak mennek. Amilyen előzékenyek az olaszok az osztrákokkal és magyarokkal szemben, annyira hajthatatlanok a csehek irányába, ezek közül még a tényleg rokkantakat sem küldik el, csak a katonaságot. [A cseh légió tagjait. Sz. Z.]

Szeptember 7. Naponta egy-két szökési eset fordul elő. Egy hét alatt 9-en mentek el. A sétát beszüntették, de úgy látszik az nem használ, mert azóta 7-en szöktek meg.

Szeptember 8. 16 magyar – akik olyan szerencsések, hogy nem tartoznak a cseh-től köztársasághoz – megy el napokban, állítólag Como környékére.

Szeptember 9. A legkülönbözőbb „Látrínák” [kósza hír, Sz. Z.] járják be a tábornak. A magyarok mennek, osztrákok mennek, rokkantak mennek. Tényleg azonban nem megy senki. Bustóban állítólag 600 tiszt van. A szállításokat 6, 7, 8, 9-én kezdik meg. Minden másnap 1000 ember és 50 tiszt megy?! A legborzasztóbb

„Latrina” azonban azt, hogy a saját költségén hazautazhat az ember. Az osztrákok holnap de. 10 órakor aláírják a békét. Ez nem „Latrina”. Majd meglátjuk, hogy milyen hatással lesz ez a hazaszállításunkra.

Szeptember 10. A 10. csoport ma reggel elment. Holnap 38 magyar és osztrák rokkant? megy el. Állítólag biztos forrásból terjesztik azt a hírt, hogy a legközelebbi napokban 500 tiszt megy el Busto Arzizióba.

Szeptember 13. 29 cseh-tót állambeli rokkant ma délben elutazott. Busto-Arrizion keresztül mennek haza. Három magyarnak, akik már előzőleg kijelentették, hogy nem írnak alá semmit – nem kellett nyilatkozatot aláírni.

Szeptember 15. A 11-ik 50-es csoportot írták ki. Alig egynéhány öreg kivételével csupa fiatal... köztük az összes magukat csehnek és tónak kiadták.

Szeptember 18. Egy mérnök, a brünni cseh nemzeti tanács kiküldöttje van itt, s az étkezdében beszédet mond a hazai viszonyokról. Mindenkinek azt tanácsolja, hogy a nyilatkozatot írja alá... Az illetékes körök kijelentették, hogy okt. 15-re az összes cseh-tót alattvalók otthon lesznek. Egy cseh-tót főhadnagy – Árva megyei tót pap – is jött a némettel együtt, de ő csak holnap fog velünk magyarokkal tárgyalni.

Szeptember 19. Az 500-as csoport mégis csak elmege. Ma kiírták, s 21-én utazunk. A nemaláírók közül is köztük vagyunk néhányan. A biztos azzal biztat, hogy ha itt nem is írjuk alá, de majd Bustóban vagy aláírjuk, vagy nagyon sokáig ott maradunk. A tót pap ma de. felkeresett bennünket, s a beszélgetés folyamán elmondta, hogy ő nem szőkevény volt. Beszélt a hazai viszonyokról, a határokról, a jövőendő alkotmányról, majd kilyukadt arra, hogy itt egy magyar egyesület van, amely minden eszközzel a cseh-tót köztársaság ellen dolgozik.

Szeptember 20. A holnapi 500-as csoporttal még 25 rokkant is jön. Ma írták alá nagyon kevés kivétellel a nyilatkozatot. Du. még utóljára sétálni voltunk, hogy örökre búcsút vegyünk Badin, Fonte d' Amozzi környékétől.

Szeptember 21–22. de. 1/2 10-kor indulás Fonte d' Amoziból 1 1/2 órai menetelés az állomásra. 1/2 1-kor külön vonattal – egy cseiben 32 tiszt – indulás Busto Arzizióba. Az út különösen éjjel, az alvás hiányában a hideg miatt kellemetlen.

Szeptember 23. 41 órai utazás után Ancora, Bologna, Parma stb. keresztül ma reggel 5 órakor megérkeztünk Busto Arzizióba... Ronda, piszkos itt minden... Sok obrana [cseh katonai alakulat. Sz. Z.] tiszt és legénység, fehér-piros szalagos ugyan, de mind német. Nagyon kevés a magyar. Barakokban szállásolnak, kettős priccse, piszkos, ronda, hideg helyiségek. A személyazonossági íveket, s (amit mi nem) a nyilatkozatot írják alá.

Szeptember 24. Itt vagyunk hát a Busto Arzizoi cseh-tót táborban. Rendről, tisztaságról szó sincs. Ellenben tüskés drót több van, mint más táborban. Személyazonossági íveket töltjük ki, mi nem írjuk alá. Hosszas kísérletezés után sikerült a cseh parancsnokot, egy századost megismernünk, és ennek elbeszéltek, hogy miért nem írjuk alá... Egy csomó legénységi is van itt, akik nem akarják aláírni. Ezeket továbbra is mint foglyokat kezelik.

Szeptember 25. Az itt lévő, Csehszlovákiába való legénység, mintegy 3–4000, mind német, zászlóaljakra van beosztva, olasz egyenruhában. Gállérjukon egy kis alig látható fehér-piros szalag... Közvetlenül a cseh-tót tábor mellett egy drótkerítéssel elválasztva van a magyar tábor, mintegy 1800-an vannak itt... Közülük a napokban fog elmenni egy szállítmány haza. Ezek között 2 komáromi is van. Egy Rapos nevű suszter, és egy Gazda utcai gazdfafiú, ők is remélik, hogy nemsokára hazamennek...

Szeptember 26. A hazaszállításra vonatkozólag bőven terem a „Latrina”. Biztosat senki sem tud. Ellenben igaz, hogy holnap a kórházvonattal 25 „rokkant” tiszt is elmege. Az itteni magyar táborból 500 ember megy 29-én, Torinon keresztül haza.

Szeptember 27. Ez itt az igazi tábori élet, a legnagyobb részt sátrak alatt. Mi még szerencsések vagyunk, hogy téglá barakba kerülünk. De olyan rettenetes árnyékszék bűz van, hogy csak akkor vagyunk bent, amikor feltétlen szükséges. A „hadifogoly” zászlóaljakra belépett tiszteknek és legénységnek teljes szabadságuk van. Szabadon mehetnek a városba is, amíg nekünk, dacára, hogy túlnyomó rész már cseh állampolgár, még csak sétálni sem lehet menni.

Október 3. Naponta jönnek kisebb csoportokban, tiszték és nagy tömegben legénység. Kb. 800 tiszt és 5–6000 főnyi legénység van már itt, de elmenetelről még szó sincs. Az utolsó csoporttal Tomasek Toni is ide jött, aki megérkezésük után azonnal felkeresett. Olyan jól néz ki, hogy ha a nevét nem mondja meg, nem ismertem volna meg. Különben már egy egész csomó Komárom-megyei van itt. Az 1800 magyart, akiknek hétfőn kellett volna elmenniük, vasárnap szállítják el. Az olaszok Sulmonoból nagyon szépen utánunk küldik az egész csomó postát. A mi „bajtársaink” sokkal kényelmesebbek voltak, egyszerűen elégették.

Október 4. „Hétfőn meggyünk” mondják, hiszi aki akarja. Fogságom alatt megtanultam az olasznak, csehnek nem hinni. A sétát megengedték. 20-an mehetünk 4 olasz tiszttel a városba, de – a cseh hatás – a csillagokat le kell szedni és a pántlikát felvarrni. Hogy miért mindez, amikor az egész Olaszországban a régi egyenruhában mehettünk sétálni. Talán Gela százados tudna felelni erre.

Október 5. A holnapi elmenetelből nem lesz semmi, különben már intézkedtek volna. Budveisből azt írják, hogy a legutóbbi fogollyszállítmányt a cseh katonaság kirabolta. Új „Obrana” századot állítanak fel az itt lévő hadifoglyokból.

Október 6. Tehát az első csalódás; nem mehetünk ma el. A csehek megint másokra akarják tolni a felelősséget. Azt mondják, hogy az osztrákok, ill. az olaszok elfogták a kocsikat és a leszerelt katonaságot szállítják velük haza. Este az a hír járja, hogy 28 kocsi már megérkezett. Az osztrák-magyar pénzünket bejelentjük.

Október 8. Már a latrinák is befagytak. Még a képzelet eddig oly magasan járó szüleménye sem tudja elképzelni, hogy mikor megyünk haza. A csehek – szokásukhoz híven – az olaszokat okolják, hogy még mindig itt vagyunk. Állítólag az olaszok használják az ide küldött cseh vagonokat. Azt hiszik, hogy annyira naivak vagyunk még mindig, hogy ezt elhisszük. Már megtanultam, hogy az olaszoknak csak fenntartással, de a cseheknek egyáltalában nem szabad hinni.

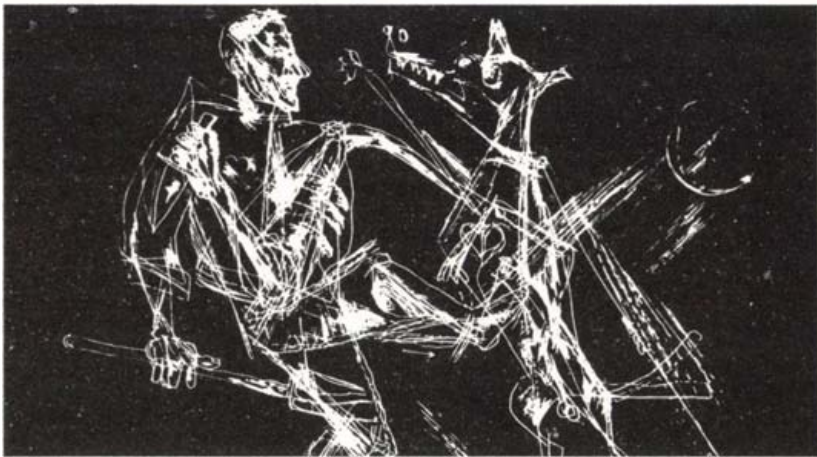
Október 9. A cseh főorvos kijelentése szerint nem érdekük, hogy bennünket haza szállítsanak. Élelmiszert és a szibériai légionistákat kell Triesztből előbb haza vinniük. A tót legénységet a százados pap állandóan gyúrja, jó cseheket akar belőlük nevelni. Az Árva és Szepes megyeiket pedig a lengyelek ellen akarja hangolni, mert állítólag ezek erre a két megyére szemet vetettek.

Október 12. Szinte tudtam, hogy megint be fognak csapni, dacára, hogy kifizettek bennünket, s az utazásra mindent előkészítettek. Alezredesünk este tudtunkra adta, hogy holnap nem megyünk, mert az állomáson nem tudnak vonatunkról semmit. Holnap egy betegvonat megy el, amelyben természetesen mindenki utazni fog, csak beteg nem. Most megint holnapután, 14-én megyünk, állítólag. . .

Október 13. Végre! Holnap valószínűleg „biztosan” megyünk. Annyi keserves csalódás ért már bennünket, hogy nincs az a megrögzött optimista, aki még hinni tudna. Dacára, hogy az útravalót, 3 hús konzervet, kétszersültet is megkaptuk már, mégis mindenki visszafojtott lélegzettel figyel az ajtónyílásra, hogy mikor jön a hírnök, hogy a már-már a vizionálás örömeit élvező társaságot megfossa szépséges álomképeitől, s figyelmeztessen arra, hogy még mindig nem ütött a szabadulás órája. Még mindig a „hadifogoly” névre kell hallgatnunk. Estig azonban hála Isten semmi baj sem történt, s alezredesünk nagy kérdőjelekkel ugyan, de össze állítja a holnapi nap, s az utazás programját. Reggel 4-kor kelünk, 7-ig le kell adni a kivételezett dolgokat. 8 órakor indulás gyalog az állomásra.

Október 14. Hosszú, kínos álmatlan éjszaka után az oly régen várt szabadulás napjára virradtunk. Nem kellett legény, se napos, sem trombitaszó, 4 órakor talpon volt már az egész tábor. 7 óráig a raktárak előtt állottunk sorfalat, hogy leadjuk a kapott dolgokat. 8 órakor a legénység, számszerint 700, hagyta el a tábor. 9 órakor pedig 500 tiszt állott fel, hogy búcsút mondjon, talán örökre Itáliának, s a hadifogságnak. 500 volt osztrák–magyar tiszt, a legkülönbözőbb rang és korban. Istenem! Még egy rövid év előtt is, egy dicsőséges harcokban kipróbált, sokszorosan kitüntetett hadsereg tisztikara, tele reménységgel egy jobb jövőbe vetett hittel; s ma a sors kemény öklétől letört „emberek”, semmi mások. Legtöbbjének se bizalma, se reménye a jövőbe. S ami talán a legfájdalmasabban tépi, marcangolja a lelkeket: a „haza”, a régi haza, amiért annyi könny és vér folyt, amiért annyi erő, ifjú élet pusztult, nincs többé. De van, ami még hevíti ezt a tömeget is, van valami, amiért még élni és ha kell halni is érdemes, a bosszú.

11 órakor értünk az állomásra. Rögtön beraktak bennünket a kocsikba. A törzstisztek és a csehek I. – II. osztályúakba, mi pedig legnagyobb részben marhaszállító kocsikba. Egy cseh és egy olasz őrség jön velünk Budveisig. A csehek vigyáznak mireánk, az olaszok pedig a csehekre, hogy becses személyünkben az ausztriai lakosság kárt ne tegyen. A kocsiban Oláh, Kuppis, Menzerrel elhelyezkedtünk. Nemsokára 1/2-12-kor ismét mozgásban van velünk a vonat, hogy egyszer már tényleg hazáig vigyen, 1/4-kor Milánóban, este 11 órakor Veronában állunk meg. Aludni nem tudunk, az éjjelre való elhelyezkedésünk még nem tökéletes. De hiszen van még idő. Október 19-ig lesz még idő aludni, ha kemény is a pad meg a padló, s utóvégre a ló is állva aluszik.

Ilyés Gyula: A magánszorgalmú kutyák – Plúgor Sándor illusztrációja